

Svitlana Romaniuk*

Podstawy teoretyczno-metodyczne nauczania języka ukraińskiego w środowisku obcojęzycznym: aspekt porównawczy

Wstęp

Przemiany społeczno-gospodarcze mające miejsce w Ukrainie w ciągu trzech ostatnich dekad wymuszają na wielu jej obywatelach porzucenie ziemi ojczystej w poszukiwaniu lepszych warunków do życia oraz pracy i w konsekwencji osiedlenie się w innych państwach. Masowy proces emigracyjny Ukraińców poszerzył zasięg posługiwania się językiem ukraińskim w przestrzeni światowej. Dążenie znaczącej grupy osób władającej nim jako ojczystym do zachowania go jako głównego kryterium jej narodowości, w nowych warunkach funkcjonowania wywołało potrzebę istotnej aktualizacji tradycyjnej metodyki kształcenia językowego.

Z analizy literatury naukowej i praktycznego doświadczenia edukacyjnego przedstawicieli diaspory wynika, iż najwięcej trudności powstaje na początkowym etapie opanowywania języka przez tych Ukraińców, którzy urodzili się w środowisku obcojęzycznym, oraz obywateli Ukrainy innych narodowości, którzy uczą się języka ukraińskiego jako państwowego, czyli obowiązującego w organizacjach, przedsiębiorstwach i urzędach, zakładach oświatowych i naukowych, w sferze informacji i komu-

---

* Ph. D, Prof. Svitlana Zakharivna Romaniuk, ORCID: 0000-0002-9905-8880
Chernivecki Nacionalny Uniwersytet imeni Jurija Fedkoviycha, Chernivci, Ukraina
e-mail: svdelev@gmail.com

nikacji. Wzmoczona uwaga skierowana na oświatę językową nie jest przypadkowa, ponieważ, jak twierdzi Ivan Ogienko, „jest to forma naszego życia, życia kulturowego i narodowego; jest formą organizacji narodowej. I póki żyje język – będzie żyć i naród, jak narodowość. Nie będzie języka – nie pozostanie i narodowości: ona całkiem rozproszy się pomiędzy wielkim narodem”¹. Wiodącą rolę języka dla nacji, a w szerszym aspekcie – ludzkości dostrzega także współczesna badaczka Oleksandra Serbenska. Według jej słusznego twierdzenia „język w największym stopniu wyznacza praktykę społeczną narodu i jego odrębnych grup, możliwie, iż najbardziej wyznacza poziom kultury duchowej społeczeństwa, tę atmosferę moralną, która świadczy o jej siłach życiowych, zdolności do samozachowania, akumuluje w swych znakach jego siłę genetyczną”².

Ważna jest także świadomość, iż język jest najważniejszym środkiem kształtowania wiedzy człowieka o otaczającym świecie oraz wyrazem rzeczywistości na pewnym etapie rozwoju narodu, która odzwierciedla się w leksyce, gramatyce, frazeologii. A ponieważ każdy naród na swój sposób opisuje fragmenty świata i je nazywa, czyli tworzy własny językowy obraz świata, to podczas opanowywania języka obcego, jak i ojczystego niezbędne jest nie tylko opanowanie znakowego odtwarzania rzeczywistości, ale także doskonałe poznanie specyfiki działalności, sposobu życia i kultury danego narodu jako językowo-kulturowej wspólnoty. Znajomość innego (obcego) języka, a także uświadomienie stereotypów etnicznych, językowych i tradycji kulturowych osób posługujących się nim jako ojczystym, sprzyja konsolidacji światowej unii państw, poszerza kontakty państw w sferze gospodarki, polityki, nauki, oświaty, kultury, pomaga rozwiązywać społeczne i osobiste problemy życiowe, a w szczególności skutecznie integrować się ze społecznością kraju zamieszkania i jednocześnie zachować swoją etniczno-kulturową tożsamość. Ponadstuletnie doświadczenie Ukraińców pokazuje, iż dla większości z nich było to podwójne zadanie, które rozwiązywali z reguły w kolejnych etapach: na początku opanowywali język państwa zamieszkania, żeby osadzić się w sferze gospodarczej, społecznej, politycznej i innych, a w dru-

---

¹ I. Ogienko, *Ukrainska kultura*, Kyjiv 1918.

² O. Serbenska, *Mova Gazety i movotvorchist zhurnalista w aspekti socjalno-kulturnoho rozvytku suspilstva*, Kyjiv 1992.

giej kolejności lub równolegle – do kultury ojczystej, obyczajów, tradycji dołączali młode pokolenie, dążąc do opanowania przez nich języka ukraińskiego.

Jednak warto zwrócić uwagę, iż zawsze istniał i nadal istnieje problem przeżycia, zachowania i rozwoju języka ojczystego (gdyż język jest żywym organizmem społecznym) w obcojęzycznym środowisku, a także kwestia wpływu tego środowiska na język ukraiński.

W poszukiwaniach przyczyn powyższego procesu Roman Gnativ zaznaczał: „Prędzej lub później ludzie odnajdywali się, ukorzeniai się na nowym miejscu, poznawali tajniki języka angielskiego lub hiszpańskiego, ale temu bezsprzecznemu zwycięstwu niestety bardzo często towarzyszyło osłabienie korzeni ojczystych, zredukowanie powiązania z kulturą przodków i w szczególności upadek języka ukraińskiego, który przez niesamowite zawężenie sfery użytkowania nie wytrzymał konkurencji z językiem narodu podstawowego”³.

Jednocześnie badanie realiów historycznych życia Ukraińców żyjących za granicą, a także procesów etniczno-społeczno-kulturowych zachodzących w ich środowisku, świadczy o tym, iż wszelkimi możliwymi sposobami, a poniekąd również wskutek niesamowitego wysiłku (dokonywanego bardzo często w niesprzyjających warunkach), przez wiele dekad zachowują i mnożą duchowe skarby ukraińskiej nacji – wśród których szczególne miejsce zajmuje język – ugruntowując tym samym swoją etniczną tożsamość oraz duchową łączność z kulturą ojczystą i jednocześnie sprzyjając poszerzeniu zasięgu języka ukraińskiego na świecie.

Język właściwie jest podstawowym środkiem zapewniającym działalność diaspory jako żywego organizmu w multietnicznym społeczeństwie państw zamieszkania i świadczy o jej odrębności w wielokulturowym środowisku, jednocześnie łącząc ją z Ukrainą.

Uświadamianie szczególnej, twórczej misji etniczno-narodowościowej języka już od stuleci zachęca progresywnych działaczy ukraińskich z zagranicy do poszukiwań dróg, form, metod oraz środków nauczania języka ojczystego w diasporze, nauczania młodej generacji szacunku i miłości do niego, stanowienia jego społecznego statusu w krajach zamieszkania i na poziomie międzypaństwowym, udzielania skutecznej pomocy

---

³ R. Gnativ, *Cherez angломovne more do ukraińskoho slotu*, „Dyvoslovo” 1993, nr 4, s. 58.

pedagogom ojczystym w poszukiwaniu dydaktycznego wsparcia w jego nauczaniu jako języka państwowego i obcego. Jest to niezwykle ważne, gdyż współcześnie na Ukrainie są trzy modele nauczania języka ukraińskiego jako przedmiotu w kształceniu ogólnym:

- język ojczysty w szkołach Ukrainy;
- język ojczysty w szkołach diaspory;
- język państwowy w szkołach z nauczaniem w języku mniejszości narodowych Ukrainy.

Najważniejsze jest, iż realizacja tych modeli dąży do jednego celu – zapewnienia opanowania i biegłości posługiwania się językiem ukraińskim we wszystkich ważnych sytuacjach życiowych. Jednak do jego osiągnięcia mają one niejednakowe warunki, możliwości, środki i odpowiednio przygotowaną kadrę pedagogiczną, która zdolna jest w pełni realizować zapisy ustawy Ukrainy *O oświacie* i koncepcji „Nowa ukraińska szkoła”. W rozwiązywaniu obecnych zadań i problemów lingwodydaktycznych warto wykorzystywać teoretyczne i praktyczne doświadczenie takich uczonych, pedagogów diaspory ukraińskiej, jak: Borys Bilash, Olenka Bilash, Petro Volyniak, Jaroslav Gryckovian, Antonina Gorohovych, Maria Deiko, Kost Kyselevsky, Dmytro Kyslycia, Jaroslav Rudnycky, Sofia Rusova, Petro Savaryn, Maria Savdyk, Vasyl Sarchuk, Vasyl Simovych, Stefan Smal-Stocky, Jar Slavutych, Roma Franko, Dmytro Chopyk, Jurij Sheveliov, Bogdan Shkandriy, Illia Shklanka i inni. Ich prace są interesujące i wartościowe przede wszystkim z punktu widzenia historyczno-pedagogicznego, ponieważ ujawniają fundamentalną rolę języka w konsolidacji i samorozwoju wspólnoty etnicznej. Opracowano w nich metodykę nauczania języka ukraińskiego w środowisku wielokulturowym, osobliwości uczenia się języka ojczystego jako drugiego (obcego), zaproponowano naukowo-metodyczne zaplecze wspomnianego procesu w systemie ukraińskiego i państwowego szkolnictwa za granicą, określono perspektywy uczenia się języka ukraińskiego w diasporze. Jednak dla współczesnych badaczy problematyki lingwodydaktycznej oraz dla pedagogów praktyków wartościowe będą: dokonane przez zagranicznych lingwistów uzasadnienia zasad teoretycznych i systematyzacja doświadczeń praktycznego nauczania języka ukraińskiego na wszystkich poziomach oświaty narodowej Ukraińców z zagranicy, wzmocnienie

podejścia międzykulturowego (w przeciwieństwie do monokulturowego) w nauczaniu języka ojczystego (w ramach opcji wielokulturowej i transkulturowej), czego podstawę zapewnia kształtowanie u młodzieży gotowości do praktycznego wykorzystania języka w społecznej i interpersonalnej komunikacji w społeczeństwie wielokulturowym. Inaczej mówiąc, naświetlono podstawowe aspekty tych problemów dydaktycznych, których rozwiązanie wymaga współczesna praktyka pedagogiczna.

Warto nadmienić, iż rozwój szkolnictwa ukraińskiego i oświaty ojczystojęzycznej Ukraińców w diasporze, wieloaspektowe działania jej organizatorów oraz twórców stały się przedmiotem zainteresowania naukowców ojczystych dopiero po ogłoszeniu Ukrainy państwem niepodległym. Od tego czasu opublikowano wiele fundamentalnych badań, których autorzy⁴ dokonali głębokiej analizy i obiektywnej oceny wpływu dorobku Ukraińców z zagranicy na kształtowanie i rozwój państwa ukraińskiego jego przestrzeni kulturowo-oświatowej, wzmocnienie autorytetu międzynarodowego, a także na cywilizacyjny postęp ludzkości.

Jednym z kluczowych aspektów, a jednocześnie głównym napędem tego procesu, jest ojczystojęzyczna oświata Ukraińców zdobywająca coraz większą popularność na tych kontynentach, na których zamieszkują osoby posługujące się językiem ukraińskim jako ojczystym, a także sprzyjająca rozwojowi językowego obrazu świata i wzbogacaniu go w wielowiekowe, autentyczne, etniczno-kulturowe „skarby” Ukraińców.

W kontekście powyższego jako cel niniejszego artykułu przyjęto dokonanie analizy współczesnego podejścia i wsparcia dydaktycznego w nauczaniu języka ukraińskiego jako drugiego (obcego) w diasporze zachodniej, w której zebrano wartościowe doświadczenia na tym polu, oraz na Ukrainie – tam także zdobyto znaczące doświadczenie, które już zyskało uznanie w środowisku wspólnoty ukraińskiej.

Zadania badawcze:

- dokonanie analizy prac krajowych i zagranicznych uczonych, które poświęcone są wspomnianej problematyce lingwodydaktycznej;

---

⁴ Larysa Bozhuk, Oksana Dzhuz, Tetiana Zavgorodnia, Julia Zajachuk, Volodymyr Kemin, Petro Kononenko, Alla Marushkewych, Tetiana Mychajlenko, Oksana Palijchuk, Iryna Pic, Stanislav Ponomarevsky, Svitlana Romaniuk, Ivan Rusnak, Volodymyr Sergijchuk, Mykola Stepanenko, Inna Strazhnikova, Georgij Filipchuk, Andrij Cipko i inni.

- ukazanie teoretycznego dorobku i praktycznego doświadczenia pedagogów zachodniej diaspory ukraińskiej w zakresie nauczania języka ukraińskiego w środowisku obcojęzycznym;
- określenie możliwości twórczego wykorzystania doświadczeń lingwodydaktycznych przedstawicieli oświaty w diasporze w zakresie nauczania języka ukraińskiego jako obcego w przestrzeni edukacyjnej Ukrainy i innych państw zamieszkania etnicznych Ukraińców.

Metody badań

Dla osiągnięcia postawionego celu i wykonania określonych zadań naukowego poszukiwania wykorzystano następujące metody badawcze:

- teoretyczna (analiza literatury pedagogicznej, lingwistycznej i metodycznej, książek edukacyjnych) – dla określenia stanu badanej problematyki w teorii pedagogicznej i praktyce edukacyjnej;
- analizy konceptualno-porównawczej;
- systemowo-strukturalna – dla określenia i uzasadnienia skutecznych metodyk i technologii nauczania języka ukraińskiego w środowisku wielojęzycznym;
- empiryczna (obserwacje, wywiady, ankietowanie) – dla zbadania wiodącego doświadczenia pedagogicznego w zakresie nauczania języka ukraińskiego w diasporze.

Wykładnia głównych wyników badań

W efekcie badań przeprowadzonych przez Ukraińców zamieszkałych w kraju oraz za granicą, jak i naukowców z innych krajów, ustalono, iż język ojczysty wspólnot narodowych (mniejszości) najlepiej rozwija się tam, gdzie ich prawa są chronione przez odpowiednie prawa państw zamieszkania i tam, gdzie osoby posługujące się nim są same zainteresowane tym, żeby był on skutecznym elementem integracji, identyfikacji, komunikacji i twórczego wyrażania się ludności, a także kształtowania ich świadomości etnicznej. Takimi państwami dla emigrantów ukraińskich są: Kanada, USA, Australia i Wielka Brytania. Wspólnoty ukraiń-

skie, które je zamieszkują, dzięki celowej pracy świadomych narodowo działaczy społecznych, organizatorów szkolnictwa ukraińskiego, uczonych i pedagogów stworzyły skuteczny system oświaty ojczystojęzycznej, zaczynając od przedszkoli (światlic), kończąc na studiach uniwersyteckich oraz jej naukowym, naukowo-metodycznym i kadrowym zapleczu. Zdobyte doświadczenie aktywnie przyswajane jest przez nowoczesne diaspory ukraińskie, które w końcu ubiegłego stulecia ukształtowały się w przestrzeni postradzieckiej i w innych państwach świata.

Analiza literatury naukowej i współczesnych doświadczeń z nauczania języka ukraińskiego na świecie świadczy o tym, iż najaktywniej i najskuteczniej nad rozwiązaniem problemu jego opanowywania w środowisku obcojęzycznym pracują naukowcy, metodyści oraz nauczyciele ojczystojęzycznego i państwowego szkolnictwa w krajach anglojęzycznych (przede wszystkim w Kanadzie, USA, Wielkiej Brytanii i Australii) oraz badacze na Ukrainie.

W imię sprawiedliwości historycznej warto zaznaczyć, iż podstawy ukraińskiej lingwodydaktyki w połowie lat 40. XX w. dał ukraińskokanadyjski pedagog Illia Shklanka, który w 1944 r. opublikował w języku angielskim podręcznik z gramatyki języka ukraińskiego *Ukrainian Grammar*⁵. Jego idee, które znalazły kontynuację w pracach naukowych i działalności pedagogicznej Marii Dejko, Maria Savdyk, Jara Slavutycha, Romana Franko, Borysa Shkandrija i innych oświatowców ukraińskiej diaspory, dziś najaktywniej rozwijają pracownicy Centrum Języka Ukraińskiego Kanadyjskiego Instytutu Studiów Ukrainoznawczych Uniwersytetu Alberta, przede wszystkim dr hab. Olenka Bilach (autorka programu „Nova”), oraz Międzynarodowego Instytutu Oświaty, Kultury i Relacji z Diasporą Narodowego Uniwersytetu „Politechnika Lwowska”, którego dyrektorem jest doc. Iryna Kluchkovska.

Całkiem zrozumiałe jest, iż najważniejsze spostrzeżenia teoretyczne oraz doświadczenie praktyczne w nauczaniu języka ukraińskiego jako ojczystego – drugiego w środowisku obcojęzycznym – zebrali Ukraińcy kanadyjscy, którzy rozpoczęli je w ramach państwowego, dwujęzycznego systemu edukacji początkowej jeszcze pod koniec XIX stulecia i odnowili

---

⁵ S. Romaniuk, *Rozvytok ridnomovnoi osvity ukrainciv v zahidnij diaspori (XX – pochatok XXI stolittia)*, Chernivtsi 2015, s. 207.

ten proces w latach 70. XX w. już na naukowo uzasadnionym i odpowiednio zagwarantowanym poziomie dydaktycznym. W rezultacie potwierdziło się, że opanowanie języka obcego (a język ukraiński jest takim dla Ukraińców urodzonych w innych państwach) otwiera dostęp do kulturowych i naukowych wartości innych narodów, sprzyja ustanowieniu biznesowych i kulturowych relacji z innymi państwami i również ułatwia wzajemne relacje pomiędzy narodami. Uczeniu się języka obcego, tak jak każdemu innemu systemowi społeczno-kulturowemu, towarzyszy jego zwykłe praktyczne zastosowanie. Dlatego nad wyraz ważne jest tworzenie prestiżu i podkreślanie ważności opanowania i nauczania języka ukraińskiego jako obcego w tych państwach, w których liczna ukraińska społeczność tworzy wspólnotę. W szczególności dotyczy to Kanady i USA. Postrzeganie siebie jako przedstawiciela ukraińskiej wspólnoty etnicznej następuje poniekąd tylko w przypadku utraty ojczyzny, dlatego całkiem słusznie powstaje pytanie o zachowanie języka ojczystego w środowisku obcojęzycznym. Problem ten jest nad wyraz ważny dla Ukrainy.

Biorąc pod uwagę jej niejednorodność etniczną, biegłe władanie językiem ukraińskim (jako ojczystym lub państwowym) jest czynnikiem integracyjnym dla obywateli państwa i jednocześnie elementem poszerzenia możliwości samorealizacji w odpowiednim środowisku językowym.

Badania wskazują, iż, niezależnie od przynależności do wspólnoty etniczno-kulturowej, w czasie uczenia się języka ukraińskiego jako drugiego (obcego) pojawiają się w zasadzie jednakowe problemy. Jednym z głównych jest brak naturalnego środowiska językowego, które od wczesnego okresu sprzyjałoby opanowaniu nowego języka. Następnym jest niewystarczające przygotowanie nauczycieli do nauczania języka ukraińskiego jako państwowego (obcego), które spowodowane jest fonetycznymi, leksykalnymi i gramatycznymi osobliwościami nauczanych języków. Proces opanowywania języka ukraińskiego komplikuje, w szczególności w diasporze, brak odpowiednich programów i podręczników oraz ich należytego dydaktycznego wsparcia. Chociaż warto nadmienić, iż w tym kierunku dokonano już dostatecznie wiele i tendencja ta nadal się rozwija, w szczególności w Kanadzie, gdzie aktywnie pracuje Centrum Języka Ukraińskiego KIUŚu.

Należy wskazać, iż aktywizacji tego procesu sprzyjała działalność metodyczna oraz tworzenie podręczników przez byłą nauczycielkę Akade-

mickiego Połtawskiego Instytutu Pedagogicznego, a później – nauczycielkę szkół ukrainoznawstwa w Australii, Marię Dejko. Uzasadniając swe podejście do nauczania nowego pokolenia języka ukraińskiego, podkreśliła: „Ogólnie uznane jest to, iż początkowy etap w nauczaniu jakiegokolwiek języka jest najtrudniejszy i najbardziej odpowiedzialny. A szczególnie wówczas, gdy nie jest to pierwszy, czyli ojczysty język uczniów, a drugi, którym na emigracji dla ukraińskich dzieci jest język ukraiński. Psychologiczne osobliwości dzieci młodszego wieku: nieumiejętność koncentracji uwagi, powolne poznawanie nowego materiału, jeszcze nie wypracowany nawyk powiązywania nowego materiału z już znanym, brak nawyku zatrzymywania się przez pewien czas na jednym rodzaju działań i temu podobne – są przyczynami trudności w nauczaniu młodszych dzieci.

Te czynniki stawiają przed nauczycielem wymóg dokładnego przemyślenia metod nauczania języka i pilnowania głównej metodycznej zasady: troski o to, by dla uczniów było dostępne, zrozumiałe i ciekawe to wszystko, co oni od nauczyciela usłyszą”⁶.

Według takiej właśnie zasady – dać dzieciom to co „dostępne, zrozumiałe i ciekawe” – zbudowana została cała seria podręczników M. Dejko. Należą do niej: *Voloshky* (1967), *Ridne Slovo* (1968), *Ridny kraj* (1968), *Pro shcho tyrsa shelestila* (1969), *Jewshan-zillia* (1970), *Bukvar* (1973).

W ostatniej z wymienionych M. Dejko zastosowała, w odróżnieniu od większości używanych przedtem w diasporze elementarzy, analityczno-syntetyczną metodę jak najłatwiejszego i najbardziej naturalnego sposobu nauczania czytania i pisanie dzieci dwujęzycznych. Metoda ta została rekomendowana przez SKVOR do wykorzystania we wszystkich szkołach diaspory zachodniej, jak i do domowego nauczania języka ukraińskiego. Podręcznik ma 80 stron, a pierwszą jego część stanowią rysunki przedstawiające scenki z życia dzieci w domu i w szkole. Na ich podstawie dzieci uczą się układać swoje pierwsze opowiadania.

Nauce przyswajania dźwięków języka ukraińskiego służą, towarzyszącej ilustracjom do tematu, zapisane wielkimi (drukowanymi i pisanymi) literami, krótkie, proste opowiadania z życia ukraińskich dzieci poza granicami Ukrainy, szczególnie w krajach anglojęzycznych. Oprócz dru-

---

⁶ M. Dejko, *Ridne slovo. Persha chytanka pisla bukvaria*, [Australia, Anglia] 1969, s. 7.

kowanego abecadła umieszczono przystępne dla dzieci opowiadania o Ukrainie, m.in. o Tarasie Szewczence i Iwanie Franko, ćwiczenia językowe, zagadki, teksty do ćwiczeń pisemnych i deklamacji w klasie lub na scenie. Zakończenie podręcznika stanowią rozdziały *Liczmy* oraz *Słownik ukraińsko-angielski*⁷.

Tworząc *Bukvar*, Maria Dejko wzięła pod uwagę ważny i korzystny aspekt, który znacznie ułatwia nauczanie abecadła ukraińskiego: dzieci przed podjęciem nauki w szkole ukraińskiej znają już abecadło kraju ich zamieszkania (angielskie). Niektóre litery tego języka mają bowiem analogiczny obraz graficzny i dźwięk jak w języku ukraińskim, np.: M, K, T, C, A, O, E. Inne litery mają wprowadzić analogiczny obraz graficzny, ale dźwięk inny niż w języku ukraińskim, np.: B – б, Y – і, X – ікс, P – п. W tej sytuacji nie ma potrzeby przedstawiać dzieciom obrazu graficznego. Jest to dla nich znaczącym ułatwieniem, gdyż muszą tylko zapamiętać inny dźwięk. Aby mogły szybko czytać niektóre słowa, przytoczone wyżej litery Dejko proponuje podawać na pierwszych lekcjach. Efekt tego można zobaczyć od razu – na pierwszych zajęciach dzieci już mogą czytać wyrazy: „mama”, „mamo”, „tata”, „tato”, „tacie”. Taki szybki sukces znacznie motywuje dzieci do nauki całego abecadła⁸.

Po wprowadzeniu w Kanadzie w 1974 r. dwujęzycznego programu ukraińskiego podobne metody i techniki wykorzystywała w swoim programie, noszącym nazwę „Nova”, profesor Uniwersytetu Alberta Olenka Bilash. Prace nad nim rozpoczęła w 1981 r. Jej program włączał do procesu uczenia się języka ukraińskiego dużą ilość wierszy, opowiadań oraz pieśni autorów ukraińskich. Wstęp do „Nova” głosił, iż na początku, przed rozpoczęciem nauki czytania i pisania w języku ukraińskim (szczególnie, jeżeli nie jest on ojczystym) uczniowie powinni opanować mówienie, co ułatwia bogactwo piosenek, wierszy, opowiadań oraz podejmowanie wspólnych działań z osobami, które mówią w tym języku. Kiedy dzieci rozwiną umiejętność mówienia, nauczą się dekodowania (odpowiedniości symboli – grafemów i fonemów) pisemnej czcionki w cyrylicy. Wówczas rola pisma przyjmuje większe znaczenie – umożliwia ono pełne zrozumienie znaczenia wiadomości.

---

⁷ S. Romaniuk, op. cit., s. 371.

⁸ Ibidem.

W procesie pełnowartościowego nauczania w diasporze, zdaniem kanadyjskich ukrainistek Olenki Bilash i Romany Bedrij, „najlepszą drogą doskonalenia umiejętności językowych jest intensywne czytanie w tym języku. [...] Dzieci w Kanadzie powinny mieć materiał do czytania, który jest odpowiedni do ich wieku, doświadczenia, a także warunków, w których one mieszkają”⁹.

Właśnie w tym celu – tworzenia odpowiedniego środowiska językowego dla dzieci i uczniów, którzy uczą się języka ukraińskiego – publicyści i naukowcy Centrum Oświaty w Języku Ukraińskim przy Kanadyjskim Instytucie Studiów Ukraińskich Uniwersytetu Alberta (specjalizujące się w programach nauczania języków obcych; miejsce powstania programu „Nova”) oraz specjaliści z języka ukraińskiego Ministerstwa Oświaty Alberta połączyli swoje wysiłki w zakresie tworzenia materiałów edukacyjnych, które miałyby pomóc uczniom objętym ukraińskim programem dwujęzycznym i kształtować miłość do czytania w tym języku. Pierwszym problemem, z którym się spotkali, była mała ilość odpowiednich materiałów do czytania. Nawet materiały edukacyjne, które z ogłoszeniem niepodległości Ukrainy stały się dostępne dla pedagogów systemu szkolnictwa ojczystojęzycznego w diasporze państw anglojęzycznych, nie rozwiązują tego problemu w pełnym wymiarze. Są dwie tego przyczyny. Po pierwsze, materiały przewidziane są dla dzieci, dla których język ukraiński jest ojczystym, a urodziły się, dorastają i uczą się na Ukrainie, przeważnie w środowisku ukraińskojęzycznym, natomiast Ukraińcy z zagranicy w przeważającej większości uczą się języka jako drugiego (obcego). Na przykład, w Kanadzie, w której zamieszkuje ponad 1,2 mln etnicznych Ukraińców, w klasach początkowych i średnich języka ukraińskiego uczy się mniej niż 6 tys. uczniów, przy czym funkcjonuje tam państwowy, dwujęzyczny system oświaty.

Drugą przyczyną jest fakt, że metodyka nauczania języka angielskiego jako ojczystego w Ameryce Północnej jest inna niż ukraińskiego na Ukrainie. Wynika to z faktu, iż ukraiński jest językiem fonetycznym, a podstawową metodą nauczania czytania w języku angielskim jest i powinna być metoda całych słów (*recognition of basic sight words*), ponie-

---

⁹ O. Bilash, *Navchannia chytannia w Kanadi: potreby zahidnoi diaspyry v navchalnykh resursakh ta rol Ukrainy*, [w:] *Teoria i praktyka wykladannia ukraïnskoi movy jak inozemnoi*. Zbirnyk naukovykh prac, vyp. 4, Lviv 2009, s. 225.

waż pisownia niekoniecznie odpowiada ich brzmieniu. Stało się tak dlatego, że angielski zawiera wiele słów zapożyczonych z innych języków (np. ze staroangielskiego, niemieckiego). Jednak w podstawach nauczania gramatyki języka ukraińskiego jako obcego w Kanadzie przeważa metodyka rozwoju mówienia. Oznacza to, że w nauczaniu kładzie się nacisk na komunikacyjny cel oświaty językowej. Wieloletnia praktyka przekonująco udowadnia, iż nauczanie początkowe odbywa się na podstawie materiału językowego, który uczniowie opracowali podczas ćwiczeń ustnych. Zresztą sama autorka programu „Nova”, Olenka Bilash, twierdzi: „Czytanie buduje się na mówieniu”¹⁰.

Podobne podejście wykorzystwała w swoich działaniach pedagogicznych i aktywnie propagowała wśród pedagogów z diaspory Maria Dejko. W szczególności podkreśla ona: „Nie zapominajmy, iż nie mniej ważne, niż to, by nauczyć czytać i pisać, jest nauczyć ich rozmawiać w języku ukraińskim, rozumieć zasłyszane i nauczyć się odpowiadać na nie. Miejmy oko na wypracowanie nawyku języka komunikatywnego”¹¹.

Wnioski

Analiza doświadczenia wielu nauczycieli zaangażowanych w szkolnictwo ojczystojęzyczne w diasporze ukraińskiej daje jednak podstawę do stwierdzenia, iż mówienie jej członków po ukraińsku pomagają rozwijać dostarczone z ojczyzny materiały edukacyjne. Ważne jest tylko, by zawierały dużą ilość ciekawych, na współczesne tematy, krótkich tekstów do czytania oraz prostych i nieskomplikowanych wierszyków, wierszy z ilustracjami (tzw. rebusów, które wykorzystywałyby krótkie, często używane wyrazy), ćwiczeń leksykalnych – tekstów, ćwiczeń językowych, piosenek, kolorowych ilustracji, gdyż one ułatwiają percepcję i rozumienie tekstu.

Właśnie to akcentowali w swoich wystąpieniach i podczas warsztatów przybyli z 31 państw uczestnicy V Międzynarodowej Konferencji „Język ukraiński w świecie”, która odbyła się we Lwowie 17 sierpnia 2018 r.

---

¹⁰ Idem, *Rozrobka navchalnyh resursiv ukrainskoju movoju dl uchniv 4–6 klasiv: trudnoshchi ta uspihy*, [w:] *Teoria i praktyka wykladannia ukrainskoi movy jak inozemnoi. Zbirnyk naukovykh prac*, vyp. 2, Lviv 2007, s. 250.

¹¹ M. Dejko, *Bukvar*, Toronto 1973, s. 75.

Omawiali oni pytania, dzielili się doświadczeniem z realizowania innowacji, które stosują w nauczaniu języka ukraińskiego jako obcego. Do najważniejszych z nich należą:

1. W przygotowaniu materiałów edukacyjnych oraz podczas zajęć nauczyciele wykorzystują program PowerPoint, materiały interaktywne, Internet i fora (technologie te dziś uważane są za minimalny środek niezbędny do należytej praktyki nauczania, co zachęca nauczycieli do ich wykorzystania).
2. Czasem lekcje w bezpośrednim kontakcie z nauczycielem zamienia się na nauczanie on-line i (lub) mieszane (*blended*). Ta koncepcja powstała, przynajmniej częściowo, z przyczyn ekonomicznych. Jednak, mimo że władze uniwersytetów zachęcają nauczycieli akademickich do korzystania z tej formy pracy, jej zastosowanie jest dosyć dyskusyjne, ponieważ im bardziej będzie popularna, tym mniej będzie potrzebnych nauczycieli (są takie obawy). Te metody oczywiście są potrzebne do autonomicznego, samodzielnego uczenia się, lecz ich przygotowanie wymaga dużego nakładu czasu i znacznych wysiłków w procesie ich tworzenia, wsparcia i aktualizacji.
3. Akcentowano silne powiązanie języka i kultury w procesie nauczania: nauczanie języka poprzez kulturę i kultury za pomocą języka.
4. Masowe, otwarte kursy on-line (MOOS) są próbą nadania ogółowi globalnego obywatelstwa w kontekście dostępu do środków internetowych. Strony, na których można znaleźć szeroki asortyment takich kursów, to www.coursera.org, www.futurelearn.com (stworzona przez Uniwersytet Otwarty – Open University we współpracy z innymi uniwersytetami) oraz extend.ucl.ac.uk (UCLeXtend).
5. Internet, oczywiście, stwarza szerokie możliwości samodzielnego uczenia się, szczególnie mniej rozpowszechnionych języków, takich jak ukraiński. Nauczyciele muszą być obeznani z nowymi tendencjami i technologiami, jednak powinni wybiorczo i krytycznie dobierać te, które najbardziej pasują do ich celów nauczania.

Ważnym warunkiem dalszego doskonalenia procesu nauczania języka ukraińskiego w środowisku obcojęzycznym jest nawiązywania współpracy pomiędzy naukowymi i oświatowymi instytucjami z różnych krajów, a także naukowcami i pedagogami w dziedzinie lingwodydaktyki. Istotne jest poszukiwanie nowych środków dydaktycznych, przygotowanie i do-

skonalenie fachowców do nauczania języka ukraińskiego jako obcego w Ukrainie i za granicą. Najważniejsze jednak to wsparcie rozwoju języka ukraińskiego w diasporze ze strony Ukrainy jako państwa. W takich warunkach język będzie mieć przyszłość i pozostanie skutecznym środkiem zachowania etniczno-kulturowej tożsamości Ukraińców w środowisku obcojęzycznym i ich integracji jako językowo-kulturowej wspólnoty w przestrzeni światowej.

Bibliografia

- Bilash O., *Navchannia chytannia w Kanadi: potreby zahidnoi diaspyry v navchalnyh resursach ta rol Ukrainy*, [w:] *Teoria i praktyka wykładannia ukraińskoi movy jak inozemnoi. Zbirnyk naukowyh prac*, Lviv 2009, vyp. 4.
- Bilash O., *Rozrobka navchalnyh resursiv ukraińskoiu movoju dl uchniv 4–6 klasiv: trudnoshchi ta uspihy*, [w:] *Teoria i praktyka wykładannia ukraińskoi movy jak inozemnoi. Zbirnyk naukowyh prac*, Lviv 2007, vyp. 2.
- Gnativ R., *Cherez anglo-movne more do ukraińskoho slota*, „Dyvoslovo” 1993, nr 4.
- Dejko M., *Bukvar*, Toronto 1973.
- Dejko M., *Ridne slovo. Persha chytanka pisla bukvaria*, [Australia, Anglia] 1969.
- Ogienko I., *Ukraińska kultura*, Kyjiv 1918.
- Romaniuk S., *Rozvytok ridnomovnoi osvity ukrainciv v zahidnij diaspori (XX – pochatok XXI stolittia)*, Chernivtsi 2015.
- Serbenska O., *Mova Gazety i movotvorchist zhurnalista w aspekti socjalno-kulturnoho rozvytku suspilstva*, Kyjiv 1992.

Abstract

Theoretical and Methodological Basics Teaching Ukrainian in a Foreign-Language Environment: Comparative Aspect

The article substantiates and characterizes the role of the native language in formation and development of the ethnocultural community of immigrants and their descendants in the country of settlement/birth and in its foreign environment. Theoretical and methodological principles of teaching Ukrainian as a foreign/second language by ethnic Ukrainian in the western diaspora in the second half of the XX-early XXI century. It has been found out that this process takes place under the influence of the official/state language). It has been established that in these countries, ethnic Ukrainians have formed a system of teaching the Ukrainian language, starting with kindergarten/room and finishing with universities. Language acquisition begins with the development of oral speech (preference is given to formation of communicative competencies of pupils/students), then pupils learn to read and write and gradually acquire a knowledge of its basic linguistic concepts and categories and master the skills of their practical use. The main goal of the native language education of Ukrainians in the diaspora is to ensure free possession of the younger generations of foreign Ukrainians in all vital situations, in communication with Ukrainians on all continents of the planet.

It is established that the foundations of Ukrainian lingvodidactics in the mid-40's of the twentieth century was laid by the Canadian teacher Illia Shklianika. His ideas found continuation in scientific works, textbooks and pedagogical activity of Maria Deiko, Yar Slavutych, Roma Franko, Bohdan Shkandrii and other educators of the Western Ukrainian diaspora. Today they are fruitfully developed by Romana Bedriy, Olenka Bilash, Maria Savdyk, employees of the Ukrainian Language Center of Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta, other educational and scientific institutions and establishments where Ukrainian language is studied. The main goal of their activity is to create an appropriate language environment for children, pupils and students who learn Ukrainian by means of modern methods and tech-

nologies, innovative educational resources, including those made in Ukraine.

keywords: Ukrainian as a foreign language, educational and methodical principles of language learning, native language education of foreign Ukrainians, foreign-language environment, innovative methods, technologies, educational resources

słowa kluczowe: język ukraiński jako obcy, edukacyjno-metodyczne zasady nauczania języka, oświata ojczystojęzyczna Ukraińców za zagranicą, metodyki innowacyjne, technologia, środki edukacyjne